

Naar een energierechtvaardige energietransitie

Samenvatting verkenning sociale
duurzaamheid

RES Noord- en Midden Limburg in een zoektocht naar sociale duurzaamheid

De RES Noord- en Midden Limburg (RES NML) is één van de dertig energieregio's in Nederland die werken aan de energietransitie in hun regio. In de door de regio in juli 2021 ingediende RES 1.0 is sociale duurzaamheid een kernwaarde.

Deze kernwaarde heeft drie pijlers:

1. Iedereen kan meedoen
2. Iedereen kan het betalen
3. Iedereen kan meeprofiten

RES NML wil daarom sociale duurzaamheid verankeren in alle facetten van de energietransitie. Het uitgangspunt hierbij is dat de energietransitie een bijdrage kan leveren aan het welzijn van mensen. Het gaat niet alleen over geld, maar ook over sociale samenhang, gezondheid, en een goede en fijne leef-omgeving voor alle groepen in de samenleving.

Om te onderzoeken wat sociale duurzaamheid inhoudt en hoe gemeenten hier 'handen en voeten' aan kunnen geven in de energietransitie, is Het PON & Telos, een sociale kennisonderneming uit Tilburg, samen met RES NML een verkenning gestart naar deze kernwaarde.

Een verkenning in drie delen

De gezamenlijke verkenning valt uiteen in drie delen:

1. Een theoretische inkadering;
2. Het voorleggen van dit kader aan een online research community;
3. En het opstellen van handvatten voor het verankeren van sociale duurzaamheid in beleid en projecten.

Theoretische inkadering

Lange tijd was het Bruto Binnenlands Product (BBP) de maatstaf om welvaart in Nederland te meten. Het BBP houdt echter geen rekening met sociale en ecologische perspectieven; niet met kwaliteit van leven en geluk. Steeds vaker wordt er daarom gekeken naar de 'brede welvaart' waarbij acht thema's in kaart worden gebracht, namelijk: welzijn, samenleving, materiële welvaart, gezondheid, arbeid & vrije tijd, wonen, veiligheid en milieu. Wanneer deze acht thema's in samenhang in beeld zijn gebracht, biedt brede welvaart een breed en integraal perspectief op de staat van welvaart in een land.

Als we echter niet alleen kijken naar de status van brede welvaart in een regio, maar ook dieper kijken naar wat men rechtvaardig en eerlijk vindt, dan spreken we over 'sociale duurzaamheid'. Toegepast op de energietransitie in Noord- en Midden Limburg leidt dit tot de volgende werkdefinitie van sociale duurzaamheid:

Sociale duurzaamheid is het behouden en verbeteren van de acht brede welvaartsthema's, voor nu en later. Voorwaarden zijn dat iedereen mee kan doen, de energie kan betalen en kan meeprofiten op een rechtvaardige wijze. Binnen de RES NML betekent dit dat overheid, bedrijven en maatschappelijke organisaties en burgers gezamenlijke verantwoordelijkheid dragen.

Verdere uitwerking van deze definitie in beleid en projecten is nodig via verschillende stappen:

1. Bepaal welke brede welvaartsthema's voor de RES NML de meeste prioriteit hebben.
2. Bepaal wat voor de RES NML wordt verstaan onder rechtvaardig.
3. Definieer hoe sociale duurzaamheid zichtbaar wordt op overheids-, maatschappelijk en bewonersniveau. Benoem de verschillende doelgroepen binnen deze niveaus.
4. Analyseer hoe sociale duurzaamheid(skeuzes) uit kunnen pakken voor verschillende groepen in de samenleving (een voordeel voor de één kan een nadeel voor de ander opleveren).

In bovenstaande definitie en stappen wordt duidelijk dat rechtvaardigheid een belangrijke pijler is van sociale duurzaamheid. Wat als rechtvaardig wordt beschouwd kan echter per persoon en situatie verschillen. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid gaat in haar rapport (2023) in op verdelingsprincipes en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL, 2020) op het vormgeven van energierechtvaardigheid in de RES.¹ Onderzoekers Breukers et al. (2020) onderscheiden drie principes van energierechtvaardigheid:

1. Erkenning gaat over het erkennen van verschillen tussen mensen en hun behoeften;
2. Procedurele rechtvaardigheid gaat over de mogelijkheid voor mensen om te participeren in processen van beleids- en besluitvorming;
3. Distributieve rechtvaardigheid gaat over de toegang die mensen hebben tot energie in relatie tot de prijs die ervoor betaald wordt.

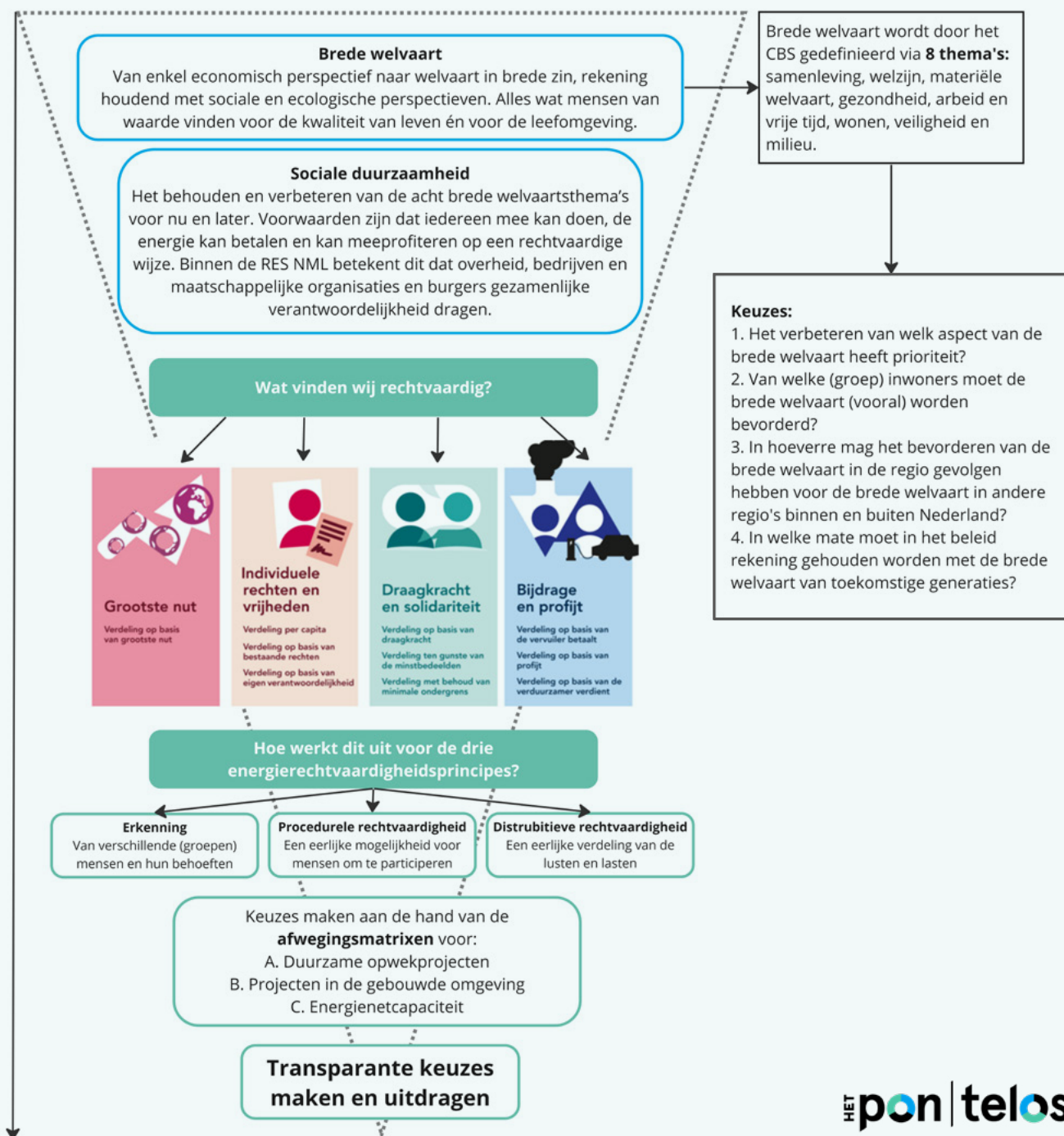
Afbeelding 1 op de volgende pagina vat het theoretisch kader samen.

Het theoretische kader vormt de basis voor de afwegingmatrices die zijn opgesteld om gemeenten te ondersteunen bij het maken van sociaal duurzame keuzes in energiebeleid en in de uitvoering daarvan.

¹Zie: [Rechtvaardigheid in klimaatbeleid. Over de verdeling van klimaatkosten | Rapport | WRR](#)

Evenhuis, E., Weterings, A. & Thissen, M. (2020, 3 december). Bevorderen van brede welvaart in de regio: keuzes voor beleid. Planbureau voor de Leefomgeving. Verkregen op 13 december 2022 via <https://www.pbl.nl/publicaties/bevorderen-van-brede-welvaart-in-de-regio-keuzes-voor-beleid>

Afbeelding 1: samenvatting theoretisch kader

Research community

40 deelnemers, die op de één of andere manier verbonden zijn met de energietransitie in Noord en Midden Limburg, hebben in een online en besloten platform een week lang gepraat over de drie principes van energierechtvaardigheid. Dit leidde tot een divers resultaat. Allereerst was het voor de deelnemers interessant om van gedachten te wisselen met andere professionals. Verder leerden we dat men sociale duurzaamheid een breed begrip vindt en denkt men vaak in termen als 'samen', 'iedereen' en 'eerlijk'. Men zou willen dat de energietransitie rechtvaardiger verloopt en dat hier maatregelen voor genomen worden. Zij vinden het ook rechtvaardig als de energietransitie niet ten koste gaat van de natuur, de biodiversiteit en de gezondheid van mensen. De uitkomsten van de research community zijn verwerkt in een rapportage en meegenomen in de ontwikkeling van de afwegingsmatrices.

Drie afwegingsmatrices

Uit de theoretische verkenning leerden we dat we vier stappen moeten zetten om tot een praktische uitwerking van sociale duurzaamheid te komen. Nadat gemeenten bepalen welke brede welvaartsthema's voor hen prioriteit hebben (stap 1) en bepalen wat voor hen rechtvaardig is (stap 2), is het tijd voor een dialoog (stap 3 en 4). Een dialoog over rechtvaardigheid is belangrijk wanneer gemeentes keuzes gaan maken over beleid, over welke projecten/ initiatieven voor bijvoorbeeld duurzame energie doorgang krijgen en in hoeverre er rekening wordt gehouden met sociale duurzaamheid. Hiervoor zijn drie matrices ontwikkeld rondom thema's waar de RESNML mee bezig is: grootschalige opwek, de gebouwde omgeving en de netcongestie. Deze kunnen op verschillende momenten in het proces behulpzaam zijn. Op het moment dat een project nog op de tekentafel ligt en doelen vastgesteld worden, maar ook als het project de fase van besluitvorming ingaat. Als een project al een tijd loopt, kunnen de matrices ingezet worden als monitoringsvragen, om te kijken of de projecten al dan niet sociaal duurzaam (genoeg) zijn ingestoken.

De tabel hieronder is de afwegingsmatrix voor projecten rondom grootschalige opwek.

	Erkenning	Procedurele rechtvaardigheid	Distributieve rechtvaardigheid
Veiligheid	Hoe houdt het opwekinitiatief rekening met (gevoelens van) veiligheid (denk aan een veilige afstand tot de omgeving als woningen, wegen, industrie, hoogspanningslijnen) ³ en veiligheidsnormeringen?	Welke veiligheidsnormen zijn randvoorwaardelijk voor alle initiatieven?	Hebben omwonenden van het initiatief toegang tot veilige energie?
Milieu	Hoe is de impact van grootschalige opwekinitiatieven op natuur, biodiversiteit en landschap meegewogen bij het kiezen van de locatie en inrichting ervan?	Hoe nemen we belangen van natuur en landschap mee?	Hoe verdelen we initiatieven over de beschikbare ruimte? Zijn er koppelkansen? (voor bijvoorbeeld gebiedsontwikkeling)
Ervaren welzijn	Hebben we doelgroepgericht beleid? En zo ja, wie zijn deze doelgroepen? <i>(Denk aan mensen met een smalle beurs, mensen die de taal minder goed machtig zijn, huurders vs. kopers)</i>	Kan iedereen meedoen aan het proces, of zijn er groepen uitgesloten van deelname? Heeft iedereen toegang tot informatie over het initiatief en kan iedereen dit begrijpen?	In hoeverre kunnen alle bewoners financieel participeren?
Samenleving	Houdt het initiatief rekening met de toegankelijkheid tot participatie?	Mogen alle betrokkenen hun perspectief inbrengen? Is het proces tot besluitvorming transparant?	Welke gemeenschappelijke voorzieningen worden met de opbrengsten van het initiatief gerealiseerd?
Materiële welvaart	Wordt er rekening gehouden met bewoners met verschillende inkomens (in het bijzonder mensen met een smalle beurs)?	In hoeverre hebben bewoners toegang tot financiële participatie in het initiatief?	Is er sprake van gelijke opbrengst en kosten voor de deelnemers? En voor bewoners in het gebied?
Gezondheid	Is er sprake van erkenning dat opwekinitiatieven mogelijk impact hebben op de gezondheid van omwonenden (denk aan geluidsoverlast, slagschaduw bij windmolens)?	Zijn gezondheidseffecten onderdeel van de ruimtelijk-procedurele afweging?	Zijn gezondheidseffecten evenredig verdeeld over de omwonenden?
Arbeid/vrije tijd		Heeft iedereen de mogelijkheid om te participeren tijdens informatie- en/of besluitvormingsprocessen (vb. tijdstip, toegang, taal)?	
Wonen	In hoeverre wordt rekening gehouden met de impact van initiatieven op de woonbeleving van omwonenden?		

Afbeelding 2: Voorbeeld afwegingsmatrix voor projecten rondom grootschalige opwek en opslag.

Aanbevelingen voor de RES NML

De verkenning naar het borgen van sociale duurzaamheid binnen de RES NML leidt tot een aantal aanbevelingen waar de RES NML verder mee kan.

1. Keuzes maken

Om sociale duurzaamheid beter te verankeren in het energiebeleid moeten (soms spannende) keuzes worden gemaakt. Dit vergt lef van bestuurders. De RES NML kan bestuurders en gemeenten helpen bij het bieden van een handelingsperspectief voor een eigen gemeentelijk energierechtvaardigheidsbeleid. Hiervoor is een dialoog nodig tussen bestuurders, beleidsmakers en andere belanghebbenden uit de regio aan de hand van de vier stappen en met de matrices als hulpmiddel.

2. Verankering in beleid

De RES NML is een kennishouder en facilitator in het beleidsvormingsproces en kan gemeenten ondersteunen bij het vormgeven van een sociaal duurzaam energiebeleid.

3. Strategische lobby

RES NML loopt in Nederland voorop met de vraag om energierechtvaardigheid te verankeren in keuzes en beleid. De geschetste verkenning en aanpak kunnen ingezet worden bij de strategische lobby richting andere RES regio's, NP RES, de landelijke politiek.

4. Lerend monitoren

De RES NML kan de ontwikkelingen rondom energierechtvaardigheid actief gaan monitoren in de regio.